

ԵԶՆԻԿԻ ԵՂԾ ԱՂԱՆԴՈՅԻ

ԲՆԱԳՐԻ ԵՒ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆՅ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԲՆՆՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն տես Բազմալիւլ 1929, էջ 97)

ՅՄԻՈՒՆ. ՏԳ.	ԲՅՄՏ. ՏԳ. — ԴՈՒՐԵԱՆ, ՍԲՐ.	ԱՃ. — ՏԵՐ ԿԵՐՏԶ. ՁԵՆԱԳԻՐ
էջ. տող.	էջ. տող.	
177 8 ինքնակայք զու ի ազիտաց	194 23-4 ինքնակայքութեան ազիտաց կարծիքին	
19 փառատրութիւն	195 6 ի փառատրութիւն	փառատրութիւն
178 1 պարզապէս ասէ թէ	7 յորժամ ասիցէ	(հոյճ ընդ վեներեմեմ)
5-6 զարբանկութիւնն կատա-	12-13 զարբանկութիւնն հար-	(հոյճ ընդ վ.)
րին	կանն	
20-21 անտրութիւնն	196 7 անհամարութիւնն	(հոյճ ընդ վ.)

195, ևն... փառատրութիւն՝ ուղղելի փառատրութիւն? Այս սրբագրութիւնը Հ. Գ. Մէնէ-վիշեանի առաջարկն է, որուն կը հետնի Աճառեան ալ՝ քննելով է ապացուցանելով թէ ոսկեղա-րեան ուղիղ ձեւն է փառատրութիւն. իսկ փառատրութիւնը յիտադարեան ձեւ է. և ըստ Մէնէ-վիշեանի, ինչպէս կ'ըսէ Աճ. ալ, փոփոխութիւնն առաջ եկած է ւոր-տր չի և ո՞ր միացումէն։

Սակայն խնդրին այնքան պարզ և դիւրին չէ, ինչպէս կը համարի Աճառեան Մէնէվիշի հետ։ Բառի մ'ոսկեղարեան ըլլալը անշուշտ նոյն դարու հեղինակներու քով գործածութենէն է որ կարելի է հետեցնել։

Բայց չեմ հասկնար թէ ինչպէս Մէնէվիշեան, հակառակ իր այս սկզբունքին սեղմ առումին, որ. փառատրութիւնը խորք կը համարի ոսկեղարեան հայերէնին, և սակայն Եղեթի, Կոչ. ըն-ծայութեան, Ագաթ. Ոսկեբ. ևն, կարծեմ այդ ձեւն ունին։ Ուրեմն... ուրեմն, կ'ըսէ, այդ բառը սխալագրութիւն մ'է ամէնուն քով ալ. և այսպէս կը համարի լուծած ըլլալ խնդրը։ — Եթէ մէկ օրինակ կամ հեղինակ կասկածելի համարիլը ներելի է, նոյն ոճով վարելի չափերուն հետ ալ դիւրին չէ, զէթ համոզել չէ. մանաւանդ թէ ըսել ի յառաջագունէ որ խորք ձեւ է փառա-տրութիւնը ոսկի դարուն, և յետոյ ըստ այնմ սրբագրել բոլոր հեղինակները՝ յոռի շրջանի երևոյթ չի տար։ Ի՞նչ է մեզք տուր-տր-տրութիւն = փառատրութիւն ձեւին որ ոսկի չ'ըլլար եղեր, և անդին կ'ըլլայ դիւր-դիւր-գրութիւն = ձեւնագրութիւն. որքան դիւր, նոյնքան տուրը հայերէնն, արմատներն են. ինչպէս կարելի է ապացուցանել, փաստել թէ յիշուլ օրինակը ազաւազում մ'է Եղեթի, Կոչ. ընծայութեան, Ագաթանգեղոսի քով։

Այլուր կը բաւականանա՞ք մէկ հեղինակի քով իսկ գործածութենէն հաստատել բառի մը ոսկեղարեանութիւնը. ինչո՞ւ տարբեր չափ և կշիռ։

Այնու հանդերձ խնդրը կը թողու՞ք վճռել հմուտ հայագէտներուն և հնագոյն ձեռագիրներուն։ Միայն աւելցնենք որ անհիմն և յանգուցն զրպարտութիւն մ'է Աճառեանի ըսածը՝ եթէ Բա-զրատուկի մասին ալ առնենք, « փառատրութիւն զնելը գոնէ այս օրինակներուն մէջ հրատարա-կիչներուն գիտաւորեալ գործն է »։ Քանի որ գիտենք թէ ան խղճմտօրէն և երբ ու ներս անգամ զանց չ'ընեն սրբագրել Զմ. օրինակին վրայ՝ ըստ Գէորգեան Զ.ին։

Առիթ ունեցանք մեր յաղտածին նախորդ մասերուն մէջ ակնարկել թէ ինչպէս Աճառեան, Բաբգէն Ա. և Մարիէս շատ կասկածով կը նային Գէորգեան-Բաբգ. սրբագրութեանց վրայ, որպէս թէ բոլորովին քմահաճ, անհիմն, անիրաւ ըլլան. սակայն մեր յարգելի ընթերցողները պիտի տես-նեն համեմատական սխալակներու մէջ թէ ո՞րքան համաձայն են Բաբգ-Գէորգեան ուղղութիւնները Աճ. նորագիտ Զ.ին հետ. մանաւանդ սխալագիր, աղճատ Աճ. Զ.ը կը վերականգնի, կը նորոգուի միւսով. որով միւս կողմէն միշտ պիտի դուրս ցայտեն Զմ. տպագրի տգէտ, քմահաճ, անհիմն և անտեղի փոփոխութիւնները, խնդաթիւրումները, յաւելումները և անհարկի մեկնութիւնները՝ հա-կատակ վերն յիշուած յարգելի բանասէրներուն՝ որոնք յատուկ ճիգ մ'ունին զայն փառաբանելու. բայց պիտի տեսնեն որ մեզմէ առաջ Աճ. Զ.ն է որ զիրենք կը դատապարտէ։

էջ. տող.

էջ. տող.

ձևի տի.

Թէ հրեշտակէ և ալլը ոչ են
անստեղծը
179 14-15 հիթ ոչ է լորութենէ և ի
հրոյ
180 11 մարմին. ի վերոյ

22 հիթ ոչ է բնութենէ հրոյ (նոյն ընդ վ.)
197 16 մարմին և (հ) վերոյ մարմինն և ի վերո

ձևի տի.

Չկարծիս աստեղաբաշխից եղ-
ծանէ, ըստ Հասարակ լուսա-
զովիւով զամենայն. և Թէ
լուսաւորը չեն կենդանիք:
181 6-7 զի ամենայն ինչ որ չէր և
եղև արարած է, և ոչ ինքնա-
կաց:
12 վասն որոյ ոչ հեղափոխութիւն

198 7-9 զի ամենայն ինչ որ չէր և զի ամենայն ինչ որ երևի արարած
եղև՝ արարած է և ոչ ինքն. է (յիշ չէր և եղև)
նախկին
15 ոչ հեղափոխութիւն (յիշ վասն (յիշ վասն որոյ)
որոյ)

ԳԻՐԳ ԵՐՐՈՐԴ

(յիշ)

Եղբ կրօնից յունաց իմաստնոցն

19 եօթն աստեղք միայն են զը. 199 12 եօթն աստղ միայն է զնայուն (նոյն ընդ վ.)
նայունը
182 20-21 յորմէ կուսէ արեգակն իցէ, 200 20-21 յորմէ կուսէ արեգակն ի. (նոյն ընդ վ.)
յայնմ կուսէ սկսանի
183 12 զուգադիմող զէջ արեգակն 201 16 կշիռ զէջ արեգակն պատա. (նոյն ընդ վ.)
պատահիցէ
14 (փոփոխմանց) տարեբաց 18 տարեբաց (յիշ տարեբաց)

Այսինքն հոս մատենանչել անոնցմէ մի առ մի: Եզնիկ, միշտ ճարտար ոսկի լեզուին բառերուն և բացատրութեանց ընտիր ձևերուն, օր. 195, 7 կը գնէ «ի պաշտօն մտանն և զարբանեկութիւն հարկանն... պաշտօն մատուցանի» (196). Զմ. զուրկ ոսկեղէն լեզուի ճաշակէն՝ կը խեղաթիւրէ՝ գնելով կատարեն՝ փոխանակ հարկանն:

196, 12. — Նոյն ռոճով Զմ. կը գնէ անմտութիւն փոխանակ անհամարժեքի:

196, 22. — Դարձեալ, Աճ. և Գէորգ-Բգրտ. ունին «Եւ փայլատակունք ոչ եթէ այլ ուստեք են եթէ ոչ ի բնութենէ հրոյ», Զմ. կը փոխէ... «եթէ ոչ ի չորութենէ հրոյ», Նոյնն ըսելու ենք 199, 12ին համար:

198, 15. — Գմահաճ յաւելում մը «վասն որոյ» որ գոյութիւն չունի ոչ Աճ.ի և Բգրտ.ի քով, մանաւանդ թէ յետինս զայն ձգած է:

200, 20-21. — Բգրտ-Գէորգեանն ունի «զի յորմէ կուսէ արեգակն իցէ, յայնմ թերէ...» հմտ. Աճ. 2ի. մինչ Զմ. պէսպիսութիւնը կը ջնջէ երկու անգամ ալ կուսէ գնելով:

201, 15. — Բգրտ-Գէորգ-Աճ. ունին «կշիռ» (= ճիշդ ճիշտ). Զմ. ապ.ը կը փոխէ «զուգա-կշիռ» ուր սակայն ամենին տեղիք չկայ ոչ զուգակշիռի և ոչ բաղդատութեան.

202, 8-12. — Պարզապէս տգիտութենէ առաջ եկած ըլլալու են աստուածութիւնս՝ փոխա-նակ աստուածսի, և (202, 12) ի շնորհաւորենէ՝ փոխանակ ի շնորհաւորէ:

215, 9-10. — Զմ.ի քմահաճութիւնն է որ (զայս) ունելը՝ փոխեր է փակելի, ինչպէս:

228, 1. — Զմ. «Ջամենայն էս միտքն նկատել մարթի», մինչ Բգրտ-Գէորգեանն համեմատ Աճ. 2.ի ունի «զամենայնէ մտքն նկատել մարթին»:

229, 2-4. — Հոս ալ Զմ. ապ.ը ապականեր քմացուցեր է Եզնիկի գեղեցիկ բացատրութիւնը «Ջորս և փիլիսոփայքն ինչ յրկնաց քերեն»՝ գնելով «... զմիտս եպերեն»: Նոյնպէս շիներ ու աւելցուցեր 231-232 (տե՛ս հմտիկն. սխալակները):

Յարե չնչաճ համարներն ու բառերը պարզապէս տգիտական ու քմահաճներն էին, որոնց ուղիղ ձևը տեսանք Գէորգ-Բգրտ.ի քով՝ համեմատ և համաձայն (բաց ի Աճ. 2.ի սխալագրութե-նէն) Աճ. 2.ի հետ. հիմա կ'անցնինք մատենանչելու և քննելու կարևոր սխալներ որոնց մասին՝

էջ. տող.

էջ. տող.

ՀԱՌ ԵՒ.

	ի բնութիւնս իրաց զԱստուած ինզրբն զովիլի. և թէ Աստուծոյ էութիւնն անհազոր- զիլի է:	(իձք)	(իձք)
190 7	ի միասն անկեալ է	208 9	ի միասն (ա)նկեալ է
191	(և թէ մարթիցի) Աստուծոյ շունչ առել, զամենայն ա- րարածս, զշնչաւորս և զան- շունչս բնութեամբ	209 6	թէ մարթիցի Աստուծոյ շունչ առել, ամենայն արարածոց շնչաւորաց և անշնչից բնու- թեամբ
5-6	անհնարին տարբարութիւն է	10	անհնարին ամպարշտութեանն է
20	յակոբն Հայհոյութիւն է	210 4	յակոբոյ Հայհոյութեանն է
192 1-2	մի թերին յանուշս և միւս թերին ի դժոխս:	11	մի թերին յանուշս և միւս թերին ի յժոխս
6	անհեղթ սեղման	18	(ա)նկեալ սեղմանք
21	(ի պարզական և) ի սոսկական բնութենէ	211 13	ի սուղական բնութենէ
193 4	բնական և անզգայական շարժ- մունք	20	բնական և խաղաղական շարժ- մունք
			բնական և խաղաղական շարժմունք.

ՀԱՌ ԵՒ.

Դեք զբնութիւնս իրաց ոչ կա- րեն փոփոխել

194 19	Զի բոցանիցէ թէ Աստուծոյ գործ է և ոչ այլ ուրուք:	213 5-6	զի ստիցէ թէ իմ գործ է և (նոյն ընդ Վ.) ոչ այլ ուրուք
195 3	իբրև զսոսկական շրջիցին	15	իբրև զսոսկական շրջիցին
15	յերկինս ստուերէ լինի	214 7	յերկինս ստուերէ լինիցի

Զմ. տպ.ին մէջ: Մարիէս, Բաբգէն Ս. և Սճ. պիտի փորձուէին ըսել թէ Բագրատունիի քմահաճ ձեռքն ըրած է զայն, թէ շուրջ հարիւր տարի վերջ չգար զայն վաւերացնել և հաստատել նոյն ինքն Սճ.ի նորագիւտ Զ.ը: Հոս ստիպուած ենք ըսել թէ ո՞րքան թեթեւօրէն շարժած են Աճառեան և իր համակարծիքները զրպարտելու Բագրատունին՝ առանց տեսնելու Գէորգեան օրինակը ինչպէս և Զմ. կրկին օրինակները որ շատ դժուար չէր, և կը պահուին մեր վանքի Հայկ. Մատենադա- րանին մէջ:

206, 26. — Հոս ալ վնեւեկեանին մէջ պարզապէս տպ.ի սխալ է կեկրոպեաւք, զի Բգրտ. սրբագրած է Զմ.ի վրայ կրովպեաւ՝ հմմտ. Սճ. Զ.ին:

206-7. — «Եւ ես յետոյ առանչ աստիճ առ կոռնան և Բէաւ և Դիաւ և Սպողոնիւ և առ այլովք բազմօք, զորս մի ըստ միոջէ աստուածս անուանէին»:

Հ. Գ. Վ. հաւանաբանն ընդգծեալ բառերը կ'առաջարկէ ուղղել՝ առանչյան դիք, յայտնի է մէկ երկու գրի փոփոխութեամբ. և կամ «Եթէ յատուկ անուան տեղ ընդունուի՝ յարմար թուի ուղղել առ Հոովմայեցիս»:

Հայկազեանի հեղինակները սակայն անաղարտ պահելով ձևն և ընթերցումը, աստիճք տարբեր իմաստով առեր են, այսինքն տալով «հաստատութիւն, պնդութիւն, զօրութիւն» անշուշտ ուղեւով մեկնել և կապել նախորդ խօսքը «Եւ անաի կարգեալ հասանէր յեզիպտացիս և ի բաբելոնացիս և ի փոնիզացիս և ի փիլիսիկեցիս գործ դրօշագործութեամբ և խորհուրդ նորին» և ապա այս կրկին շնչաւորած շարիքը կը հասնէր «ի Հելլէնս, որ են Յոյնք, առ կեկրոպեաւ (ուղիղ՝ կրովպեաւ), և ես յետոյ առանչ աստիճ» այսինքն աւելի ուժգին, պիկնդ, հաստատուն՝ կոռնոսի, Սպողոնի ժամանակ զորս (Յոյնք = Հելլէնք) մի ըստ միոջէ աստուած անուանէին, և իրաւ որ կռապաշտու- թիւնը յաճորդ շրջաններուն աւելի հաստատունացաւ և աստուածները շատցան, ու անցան Հոովմ:

Ըստ իս այս մեկնութիւնը լաւագոյն է՝ յեցած Հայկազեանի հեղինակութեան, մինչ Հ. Գ. Վ. հաւանաբանին «առանչյան դիք» ը որքան ալ գիւտաւոր՝ սակայն պէտք ունի ձեռագրի թեթեւ

1. Ուղղ. ազգ. մտնգր. էջ 287:

2. Տես առաի, էջ 319, և սիւնակ:

էջ. տող.

ՀԱՌԻ ԵՐՔ.

- 1 իւսիկն ու առնու լայս
196 16 ալս կամին քակել
197 16 ծանրանայ
28 որ պատահելով լուսին
198 1-8 Եւ ու ասող ցածագոյն զոյ
ցան զլուսինն. Թէ ի ներ-
քոյ նորա հանդիպեալ զնա
խաւարեցուցէ

էջ. տող.

- (188)
215 9-10 ալս կամին ունել
216 10 ծանրանայ
20 որ պատահելով լուսին
21-24 Եւ ու ասող ցածագոյն
զոյ ցան զլուսինն. Թէ ի ներ-
քոյ նորա հանդիպեալ զնա
խաւարեցուցէ

- (188)
ալս կամին ունել
ծրանա
որ պատահելս լուսին
(188)

ՀԱՌԻ Կ.

- 1 իւսաւորքն խաւարին աւէ՛
յԱստուածոյ և ու լուսինն
յերկիր իշանէ
199 5 որում լին մարթ առնել
4 զիւր նմանել լուսնի բար-
բանշին
2(10) 7-8 Մոլորեցան և պաշտեցին
12 (188)
201 2-8 օգով Թափանց անցեալ

(188)

- (188)
217 14 յորում լին մարթ լինել
16-17 զիւր նմանել լուսնի բար-
բանշին
218-219 սպասաւորեցան և պաշտե-
ցին (ճոյճ ընդ Վ.)
219 8-11 Եւ վկայեցին նոցա Հերա-
կէ արժանքն՝ յորս գրեալ
է, ոսնն, Թէ յայտ վայրէ
որ ուղի մի ժողոքի երթալ,
220 3-4 օգով Թափանցան անցեալ (ճոյճ ընդ Վ.)

ՀԱՌԻ ԿԱ.

Թէ Աստուած և տեսչութիւնն
ու են զանազանք. և վասն
մալորութեանց Արթուրայ

(188)

(188)

փոփոխութեան մը՝ որուն թոյլատու չեն թուիր Գեորգեան և Աճառեան ձեռագիրները, Յետոյ
Զմ. տպն. ալ ջանացել է փոխել զնելով տատիքի տեղ աատիկ, իսկ ուղղել Հռովմայեցիք՝ ան-
հաւանական է, քանի որ բնագրին բոլորովին հակառակ է և իմաստն ալ չի պարզեր:

Գոյցէ ոմանք աստիճը մակբայօրէն առնեն, սակայն խօսքին կազմը «Եւ ևս յետոյ առաւել
աստիճ առ կռտնաւ...» ըստ իս զգուար է Թէ զօգուր նախորդ մասերուն հետ՝ ինչպէս կարելի
է տեսնել բնագրին մէջ:

208, 9. — Զմ. տպ. ունի տնկեալ զոր չէ սրբագրած Բագրատունի, բայց վենետիկեանին
մէջ վրիպելով տնկեալ է տպուած. Աճառեան անտեղեակ ասոր՝ կը շնչոյթ Թէ տնկեալ պիտի ըլլայ,
նոյնպէս Հ. Գ. Վ. Նահապետեան, բայց տարահոսելով(?) կ'առաջարկէ տնկեալ. Զմ. օրինակը
տարակոյտի տեղիք չի թողուր, թողունք որ իմաստն ալ տնկեալ կ'ուզէ. «Արդ ի խղորդն փիլի-
սոփային զԱստուած ի բնական օրինաց՝ որ ի միտն տնկեալ է» ինչպէս Հ. Գ. Վ. Նահապետեանին
ալ կը շնչոյթ: Մարիտս յեցած Աճ. Զ. ի հեղինակութեան վրայ, ինչպէս իմաստի պահանջն կ'ըսէ.
«C'est la leçon du manuscrit: տնկեալ (= տնկեալ) bien meilleure que Ven. տնկեալ simple
faute d'impression»:

Նոյն ոճով «Հէգէ մարդկան և անասնոց տնկեալ սերմանք» (210, 18) ի մէջ տպ. վրիպակ է
ընդգծեալը, ուրիշն է տնկեալ ինչպէս ունի Զմ. զոր չէ սրբագրած Բագրատունի, հմմտ. Աճ. Զ. ի.

210, 9-12. — «Կէսն ի փառս և կէսն յանարգանս, մի քերիւն յանոյշ և միւս քերիւն ի
գոմիս»: Հոս Նորայր՝ կը դիտէ. «Թուր Թէ կարգաւու է քերիւն, աչխիւքն կողմն» և մէջ կը բերէ
եղնիկի ուրիշ երկու խօսքեր (էջ 27, և 200) ուր միշտ քիւր է և ու թէ քերիւ. նոյնը կ'ուզէ ապա-
ցուցանել Ս. Կիրեւի Աղեքս. Թաւրոց մեկնութեան մէկ խօսքէն ալ ուր նոյնպէս քեր է (Թերէ):

1. Ուղղ. ազգ. մանգր. էջ 287.

2. Անթ. 287.

3. Revue ևն. էջ 81 (163).

4. Հմմտ. 211, 5.

5. Հյգ. Բագր. էջ 89-40.

էջ. տող.	էջ. տող.	էջ. տող.
202 10	221 2	գորութիւն ինչ (ինչ) իցէ
11-15	5-9	գորութիւն ինչ (ինչ) իցէ (նոյն ընդ Վ.)
		գինամակաւութիւնն է եւ-
		մանէ զնէր, զեղեցիկ և գո-
		վութեան արժանի կարգէր,
		Բայց զի յայլմէ զպատ-
		հասն կարգէ և յայլմէ զեւ-
		նամակաւութիւնն
208 17-18	222 12	վատթարագոյն
21	15	ի մահդին (մահդին)
204 2	20-21	ի մարմնոց անոր
6	223 1	աստուած աստուածոց
17-18	16-17	Եւ Հինգամայ լոռութիւնն
		զոր նոր յաշակերտութիւն
		եկեղոց սահմանեաց
206 7	224 7	զի ոչ եկն ի միտ ըստ բանի (նոյն ընդ Վ.)

Սակայն համամիտ չենք հորայրի՝ քերի ձեւը անհարգատ նկատելու քանի որ Զմ-Բգրտ-Գէորգ-Սճ. Զ համաձայն են քերին գնելով։ Հյկզ. Բառարանն ալ վաւերական կը համարի քերին տալով անոր յատուկ նշանակութիւն՝ նոյնարմատ գնելով քերի-քերի = կէս, կողմնական, պակասաոր իմաստով, ինչպէս որ ստուգիւ ամբողջ համարէն կը տեսնուի, ուր իբր հոմանիշ են կէս և քերի։

211, 13. — «Զի մարմինն և նոցա ի չորից հիւթոցն կայ, և ոգին ոչ ի չորիցն հիւթոց յօղեցոյ, այլ ի պարզական և ի սուղական բնութենէ»։ Վենետեան օրինակը սուղական է սակայն սպ. ի սիւալ է այդ, վասն զի յայտնի փաստ ունիւք որ Բագրատունի սուղական ընդունած է համեմատ Գէորգեանի, քանի որ Զմ. օրինակին առկական խաթարումն ուղղուած է սուղական՝ համեմատ Սճ. Զ.ի։ Նոյն ձեւ ընդունած են Հյկզ. Բառարանի հեղինակները յատկապէս Եղեիկի այդ օրինակը մէջ բերելով. ասով բնաւ տարակոյս չի մնար որ տպագրական վրիպակ մ'է այն։ Զարմանալի է որ նոյն տրամաբանութիւնն է որ կ'ընէ Սճ. Բայց փոխանակ ուղիղ հետեանք հանելու՝ քմահաճօք կամ տգիտութիւն կ'ենթադրէ. «ասկից կրնանք հետեցնել ինչ որ վերը ըսինք, այն որ եթէ չիշխել ընթերցումածը տպագրական սխալ մը չէ, յետին հրատարակչաց անճար և քմահաճ մէկ սրբաբարութիւնն է»¹. չեմ գիտեր թէ ո՞վ են յետին հրատարակիչները, մինչ իր օրինակը նոյն ինքն Բագրատունիի ձեռքէն ելածն է, առաջին սպ. վենետեկեան², որուն վրայէն եղած են փաւրիգեան³ և Կ. Պոլսեան⁴ բոլոր տպագրութիւններն անխտիր. և այդ տպագրութիւններն են որ առանց բացառութեան ունին սուղական ձեւը։

216, 10. — «(Լուսին) շուրջ զանօթոքն ժանրանայ»։ Ընդգծեալն այսպէս ունին Զմ. և Բգրտ-Գէորգեան, սակայն Գալեմքեար յաջող սրամտութեամբ, ինչպէս Մարիէս⁵ ալ կը խոստովանի, սրբագրած է ժրանայ զոր կը վաւերացնէ Սճ. նորագիւտ ձեռագիրը ունենալով նոյնպէս ժրանա ձեւը։ Մարիէս ալ իր կարգին կը հետեի Գալեմքեարի և Զ.ի հեղինակութեան։ Մինչ Գալեմքեարի տեսութիւնը կը շնորհաւորենք, կը մատնանշենք միանգամայն այս կէտը ուր Սճ. Զ.ը առաւելու թիւն մը կը ներկայացնէ Գէորգեանի վրայ։

217, 16-22. — «Դիւի եմանել լուսնի բարբանջն»։ այսպէս ունին Զմ-Բգրտ-Գէորգեան և Սճ. Զ.ը։ Մարիէս «Դիւի նմանել»ը կ'առաջարկէ ուղիղ զստիկ մանել, պնդելով թէ «la fin du phrase nous paraît exiger qu'il ait été question auparavant des mamelles de la lune»։

Սակայն մենք ալ, որքան որ ալ տեսնենք իմաստի նուազ պայծառութիւն, ստիպուած ենք Աղոնցի հետ կրկնել թէ այդ սրբագրութիւնը «կամայական վարկած է»⁶։

219, 8-11. — «Եւ վկայեցեն նոցա Հերակլի արձանքն յորս գրեալ է ասեն, թէ յայտմ

1. Քնն. և հմտ. հն. էջ 81-82.

2. 1826.

3. 1860, էջ 196, 1.

4. 1864, էջ 196. 1878, էջ 196.

5. Revue հն էջ 78 (1860).

6. Սճ, էջ 104 (186).

7. Բզմ, 1926 էջ 111.

էջ. տող.

էջ. տող.

ձևի. կՐ.

Եղծանէ զմուրուրին Պղաւ-
տունի վասն նախագահութեան
բաց

(188)

(188)

16 իդէս
205-6 Ուստի և նորին աղանդաց
աշակերտք նազին դանդա-
շէն: Ինչ որպէս Ստուռ-
էութեամբ էր ի բնէ, նոյն
պէս և հիւսն. և իդոսն այս
սինքն նախաորոշ

11 իդոս

14-15 Ուստի և աղանդացն ա-
ռեալ նովին գանդալէն Թէ
որպէս Ստուռնէն էութեամբ
էր նոյնպէս հիւսն և իդոսն

իդոս

(նոյն ընդ վ.)

206 4 և հիւսն այն նիւթն
207 20 որ անբաժին և անքանակ է:
անհատ և առանց մասանց է:

20

24 և հիւսնայն նիւթն
որ անբաժին և անքանակ է
անհատ և առանց մասանց է:

(նոյն ընդ վ.)

(նոյն ընդ վ. և 24.)

վայրէ ոք անդր մի՛ ժողեսցի երթալ:» Այս ամբողջական հատուածը կը պակսի Զմ. օրինակին մէջ, Բգրտ-Գէորգեանէն աւելցուած է. յաւելուած մը սակայն որ արդէն Աճ. Զ.ն ունի, որով ոչ Թէ քմահաճ այլ Զ. ի հեղինակութեամբ. այլապէս չափազանց պատել պիտի ըլլար ըսել Թէ Բա- գրատունին յաջողըն է գուշակել բառ առ բառ ամբողջ իւրոք մը զոր առջևը չունէր:

221, 2. — Ինչ ինչ է ուղիւ ձնը զոր սրբազան է Բգրտ. Զմ. օրինակին վրայ՝ հմտ. Աճ. Զ.ին. սակայն տպագրի վրիպակով միայն մէկ ինչ դրուած է:

Նոյն համարին մէջ Զմ. տպ.ին տարապայման խանդը ամէն հոլով գ-ով կազմեր է. Բգրտ. ամէնքն ալ սրբազան է:

222, 12. — «Եւ գովին չունել» եթէ վասն զկարիս մարմնոյն խափանելոյ հրամայէր, քարոք և յիրաւի առնէր. ապա եթէ իբր ի պղծոյ իմեքէ արարածոց հրամայէր հրաժարել, վատքարաւ գոյն:» Վատքարագոյնը կը պակսի Աճ. Զ.ին մէջ, սակայն կը տեսնեն ընթերցողը որ անհրաժեշտ է համեմատութեան համար, ուսկից անգամ մ'ալ յայտնի կ'ըլլայ նախ Գէորգեան Զ. ի նախըն- տրութիւնը Աճառեան Զ.էն. երկրորդ նոյն փաստը կ'ապացուցանէ երկու ձեռագիրներու ոչ նոյն- նութիւնը, և երրորդ Բագրատունիի հաւատարմութիւնը. երեքն ալ անխախտ փաստեր որոնց դէմ մագառած է Աճառեան և իր հետ ուրիշներ:

222, 13. — Վենետիկեան «մեղիներ» պարզապէս տպ. ի սխալ է, քանի որ Զմ. մեղիսն է զոր չէ փոխած Բգրտ.:

223, 17. — «Եւ հինգամեայ լուութիւնն զոր նոր յաշակերտութիւն եկելոցն սահմանեաց» . այսպէս ունին Զմ. և Գէորգ-Բգրտ. մինչ Աճ. Զ.ը նորա կը դնէ փոխանակ նորին: Կը համարինք որ նորն ըլլայ ուղիղը քանի որ իմաստը լաւ կը բացատրէ. և ստուգել հինգամեայ լուութիւնը պարտք էր անոնց որ նոր աշակերտ կ'ըլլային, հինգ տարիէն վերջ ալ իսկ կը դադրէր:

Թողունք որ նորա՝ առանց նախորդի՝ քերականորէն սխալ է. պէտք էր ըլլալ գէթ ի նորա աշակերտութիւն և կամ յաշակերտութիւն նորա, բայց ոչ երբեք նորա յաշակերտութիւն:

226, 23. — «Որ անբաժին և անքանակ և անհատ և առանց մասանց է»: Նորայր՝ կ'ուզէ ուղղել անքակ՝ նկատելով անքանակը իբր ոչ-սովեղարեան ձև սպրդած Եղեկի հայկաբանութեան մէջ, և կը համեմատէ 235ի հետ, ուր անքակ է, ինչպէս նաև մէջ բերած կարգ մը օրինակներ՝ Ազաթանգեղոսէն, Սեբերիանոսէն ևն:

Նորայրի հետեւողութեամբ Գալեմբար՝ ալ որդեգրած է անքակը իր թարգմանութեան մէջ: Բարբէն՝ Ս. ալ՝ հաւանորէն անկասկ Նորայրէն և Գալեմբարէն, «Պէտք է ուղղել անքակ» կ'ըսէ:

Մենք չենք կրնար հաւանիլ այս առաջարկին քանի որ նախ Զմ. Գէորգ-Բգրտ. և Աճ. Զ.ը միաձայն անքանակ ունին. յետոյ անքանակը միայն կը պատշաճի հոս, վասն զի իւրօք «առ- տուածեղէն չունին» վրայ է, որ բուն անբաժին և անհատ և առանց մասանց է՝ քանակ չունե- նալուն համար, ուստի անքանակ. մինչ ընդհակառակն անքակը կարծես կ'ենթադրէ բարդ բան մը (հակառակ աստուածեղէն չունի պարզութեան) որ սակայն այնպէս զօգուած է որ անքակ կը մնայ. յայտնի է որ սխալ է վերջին ենթադրութիւնը. ուստի կարիք չկայ անքանակը սրբազանելու:

(Հարունակելի)

Հ. ԵՐԱՍ ՓԵՏԿԵՍԵՆ

1. Քննաւոր էջ 10-11.

2. ԲԵՐՈՍ ԿՆ էջ 78 (160) (ժառ.թ.):

3. Հանդէս Ամ. 1907, 814.